

Niet behalen startkwalificatie hangt samen met gezinssituatie

Christine Jol, Godelief Mars en Francis van der Mooren

Of jongeren het onderwijs zonder startkwalificatie verlaten hangt onder meer samen met een aantal gezinskenmerken. Zo beschikken jongeren met laagopgeleide ouders relatief vaak niet over een startkwalificatie. Ditzelfde geldt voor jongeren die in een eenoudergezin wonen, jongeren waarvan de ouders niet werken of jongeren waarvan de ouders een laag besteedbaar inkomen hebben. Tot slot is het aandeel dat geen startkwalificatie heeft behaald onder jongeren met allochtone ouders groter dan onder jongeren met autochtone ouders. Als echter rekening gehouden wordt met het onderwijsniveau, de arbeidsparticipatie en het besteedbaar inkomen van de ouders dan blijkt dat jongeren met allochtone ouders juist vaker een startkwalificatie hebben behaald dan jongeren met autochtone ouders. Bij eenoudergezinnen zijn er dan geen verschillen meer tussen de jongeren met autochtone en allochtone ouders.

1 Inleiding

De arbeidsmarktpositie en daarmee de levenskansen van schoolverlaters met een startkwalificatie zijn veel rooskleuriger dan die van schoolverlaters zonder startkwalificatie (zie onder andere Traag, Van der Valk, Van der Velden, De Vries en Wolbers 2004). De overheid zet dan ook in op het terugdringen van schoolverlaten zonder startkwalificatie, ofwel voortijdig schoolverlaten. Bij voortijdig schoolverlaten spelen tal van factoren een rol, zoals kenmerken van de jongeren, kenmerken van de school, en bijvoorbeeld de sociale binding met de school (Pijpers 2010; Traag en Marie 2011).

In dit artikel wordt beschreven hoe voortijdig schoolverlaten samenhangt met de gezinssituatie van jongeren. Hierbij gaat het om de totale groep jongeren zonder startkwalificatie en niet om de jaarlijkse nieuwe aanwas voortijdig schoolverlaters. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de gezinssituatie van jongeren van belang is voor het onderwijs dat zij doorlopen. Met name het onderwijsniveau van ouders heeft een sterke invloed op het onderwijsniveau dat kinderen behalen (zie bijvoorbeeld Tieben en Wolbers 2010). Maar ook het beroep, in afnemende mate het inkomen en in toenemende mate de onderwijsrichting zijn relevant (Dronkers en De Graaf 1995; Kraaykamp, Tolsma en Wolbers 2011, Traag en Siermann 2011). Naast deze sociaal-economische kenmerken, spelen culturele en sociaal-demografische kenmerken van het gezin een rol bij de schoolprestaties en -loopbanen van kinderen (Dronkers en De Graaf 1995; Kraaykamp 2000). In dit artikel wordt de rol van de gezinssituatie specifiek voor voortijdig schoolverlaten beschreven.¹⁾ De aandacht gaat daarbij uit naar sociaaleconomische en sociaal-demografische kenmerken van het gezin. Zijn jongeren waarvan beide ouders werken bijvoorbeeld even succesvol in het onderwijs als jongeren waarvan een van beide ouders werkt of waarvan de ouders niet werken? En zijn er verschillen tussen jongeren uit eenouder- en tweeoudergezinnen?

¹⁾ Door Van Gaalen en Stoeldraaijer (2012) is onderzoek gedaan naar de samenhang van het onderwijsniveau van 15-jarigen met de gezinssituatie en ouderlijke hulpbronnen. In dat onderzoek ligt de nadruk vooral op de gezinsstructuur en is nagegaan of de situatie waarin 15-jarigen opgroeien in de jaren 1999 tot en met 2008 is veranderd. Vanwege dit verschil in insteek en het in dat onderzoek gewenste detailniveau is gebruik gemaakt van een andere bron, namelijk de administratieve gegevens uit het sociaal statistisch bestand (SSB). De resultaten uit beide onderzoeken zijn daarom niet een op een met elkaar te vergelijken.

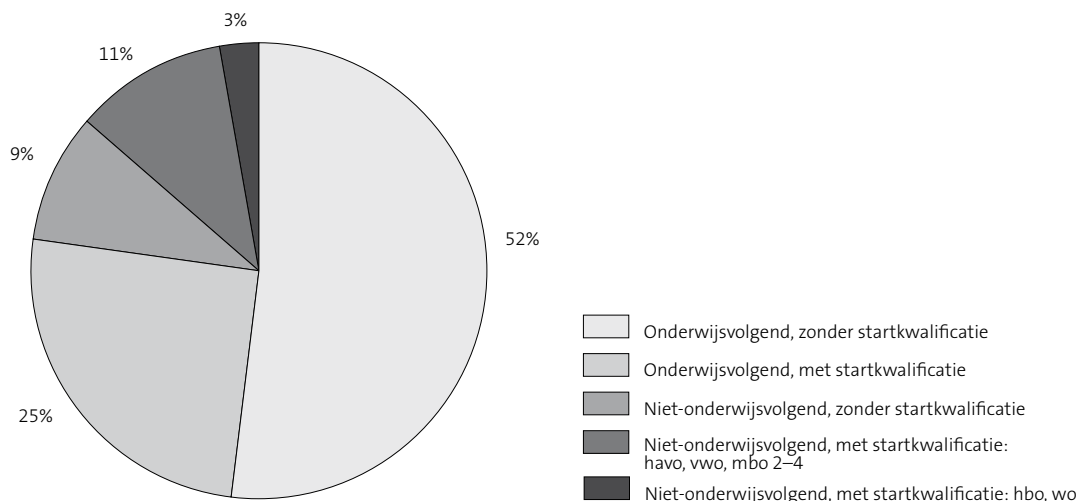
Voor dit onderzoek is de Enquête Beroepsbevolking (EBB) gebruikt. De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. De analyses zijn beperkt tot jongeren van 15 tot 27 jaar die bij hun ouders wonen. Daarbij gaat het om zo'n 1,5 miljoen thuiswonende jongeren. De reden hiervoor is dat van niet-thuiswonende jongeren de gezinssituatie bij hun ouders op basis van de EBB niet bekend is. De onderzoeksgroep is daarmee geen dwarsdoorsnee van alle jongeren van 15 tot 27 jaar. Zo wonen jongeren met een lager onderwijsniveau over het algemeen vaker thuis dan jongeren met een hoger onderwijsniveau. Zij zijn dan ook in de groep thuiswonende jongeren licht oververtegenwoordigd. De analyses worden uitgevoerd voor de jaren 2008 tot en met 2010.

2 Onderwijssucces thuiswonende jongeren

In 2008/2010 volgde ruim driekwart van de thuiswonende jongeren van 15 tot 27 jaar een opleiding. Een derde van deze onderwijsvolgende jongeren beschikte al over een startkwalificatie.

Bijna 140 duizend jongeren zijn zonder startkwalificatie van school gegaan. Gerelateerd aan de totale groep thuiswonende jongeren gaat het om net iets minder dan een op de tien 15- tot 27-jarigen. Dit aandeel is daarmee ongeveer vergelijkbaar met het aandeel jongeren dat het onderwijs heeft verlaten met een havo-, vwo- of mbo-diploma op zak. Dat niet-onderwijsvolgende jongeren die een diploma hebben behaald in het hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onderwijs (wo) nog bij (een van) hun ouder(s) wonen komt niet zo vaak voor. Gerelateerd aan alle thuiswonende jongeren van 15 tot 27 jaar gaat het om 3 procent. Dit heeft er mee te maken dat juist jongeren die een opleiding in het hoger onderwijs volgen of hebben gevolgd vaak al op zichzelf wonen. Ter vergelijking, van de niet-onderwijsvolgende jongeren die op zich zelf wonen, had in 2008/2010 16 procent een hbo- of wo-diploma.

2.1 Thuiswonende jongeren van 15 tot 27 jaar naar onderwijsdeelname en het behalen van een startkwalificatie, 2008/2010

Thuiswonende jongens verlaten beduidend vaker dan meisjes voortijdig het onderwijs. Van de 15- tot 27-jarige jongens beschikte in 2008/2010 ongeveer 12 procent niet over een startkwalificatie. Onder hun vrouwelijke leeftijdsgenoten was dat 6 procent.

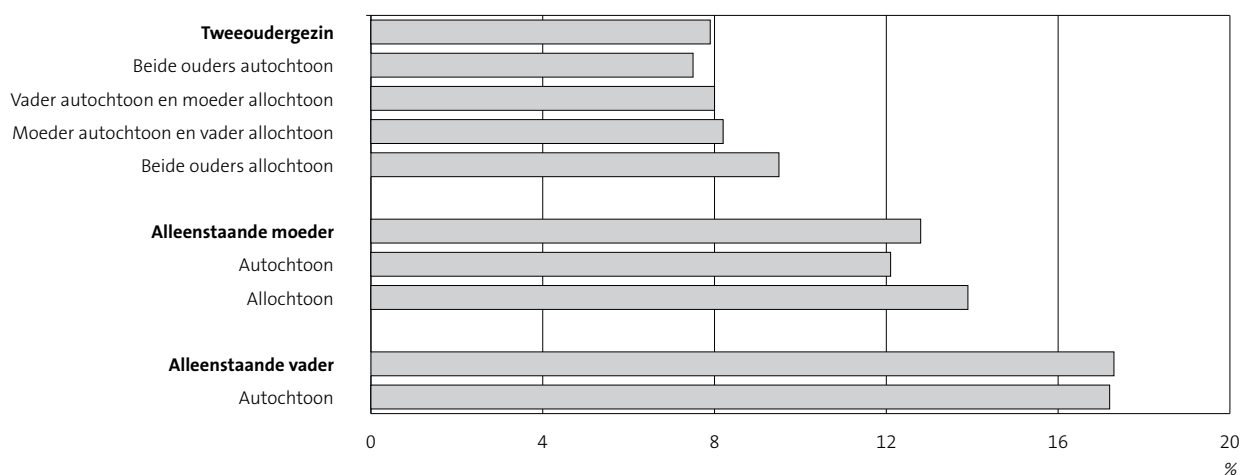
3 Onderwijssucces en kenmerken gezinssituatie

3.1 Gezinsamenstelling, herkomst ouders en leeftijd ouders

Het maakt verschil of een jongere in een een- of tweoudergezin woont. Van de 15- tot 27-jarige thuiswonende jongeren uit een eenoudergezin heeft 14 procent het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Uit figuur 2 blijkt dat dit vaker voorkomt bij jongeren die bij hun vader wonen (17 procent) dan bij jongeren die bij hun moeder wonen (13 procent). Onder jongeren uit een tweoudergezin ligt dit aandeel lager: iets meer dan 8 procent heeft het onderwijs voortijdig verlaten.

Ook de herkomst van de ouders doet er toe. De verschillen tussen jongeren met allochtone ouders en jongeren met autochtone ouders zijn echter klein. Zo beschikte ruim 9 procent van de thuiswonende jongeren met twee allochtone ouders niet over een startkwalificatie, tegenover bijna 8 procent van de thuiswonende jongeren met twee autochtone ouders. Voor jongeren met een alleenstaande moeder gaat het om 14 procent voortijdig schoolverlaters als de moeder van allochtone afkomst is en om 12 procent als zij van autochtone afkomst is. Het aantal jongeren met een alleenstaande allochtone vader is te klein om over te publiceren.

3.1.1 Thuiswonende jongeren van 15 tot 27 jaar zonder startkwalificatie naar herkomst ouder(s)¹⁾, 2008/2010

¹⁾ Het aantal jongeren met een alleenstaande allochtone vader is te klein om te publiceren.

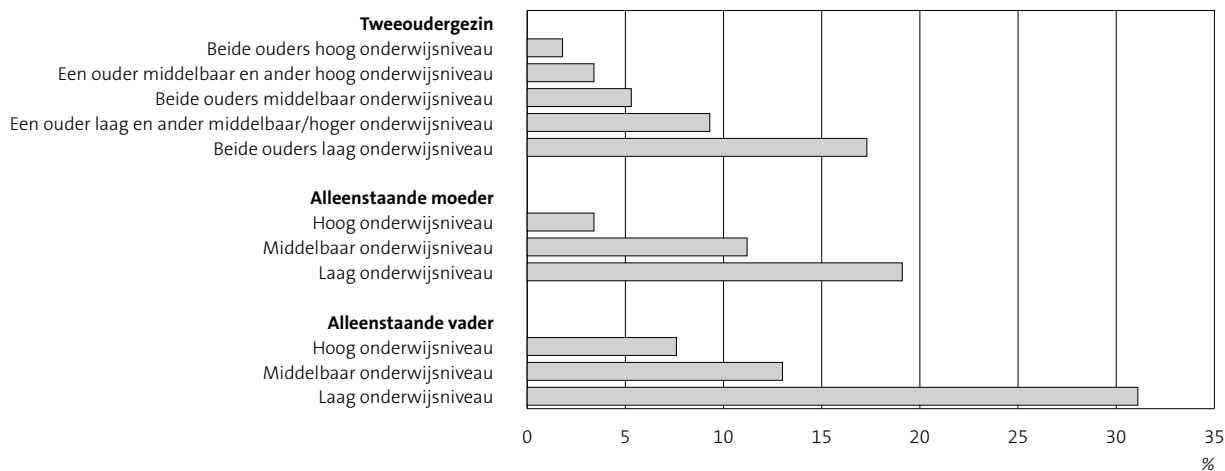
Daarnaast blijkt een samenhang tussen het voortijdig van school gaan door de jongere en de leeftijd van de moeder. Hoe jonger namelijk de moeder is bij de geboorte hoe groter de kans dat haar kind als jongere zonder een startkwalificatie het onderwijs verlaat.

3.2 Onderwijsniveau ouders

De kans dat jongeren zonder een startkwalificatie het onderwijs verlaten hangt ook sterk samen met onderwijsniveau van de ouders. Als beide ouders laag zijn opgeleid, heeft 17 procent van de niet-schoolgaande jongeren (nog) geen startkwalificatie. Zijn beide ouders hoog opgeleid dan geldt dat slechts

voor 2 procent van de niet-schoolgaande jongeren. Bij jongeren uit eenoudergezinnen zijn er dezelfde verschillen naar het onderwijsniveau van de ouder.

3.2.1 Thuiswonende jongeren van 15 tot 27 jaar zonder startkwalificatie naar onderwijsniveau ouder(s)¹⁾, 2008/2010

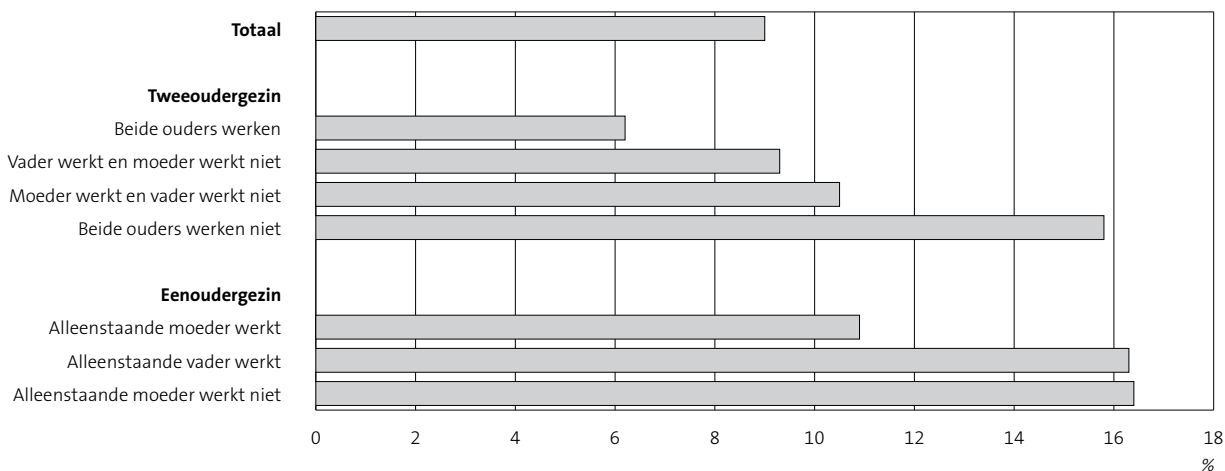

¹⁾ Het aantal jongeren met een alleenstaande allochtone vader met hoog onderwijsniveau is te klein om te publiceren.

3.3 Arbeidsmarktpositie ouders

Verder blijkt dat jongeren van wie beide ouders werken minder kans hebben om voortijdig van school te gaan dan jongeren van wie de ouders niet werken. In 2008/2010 beschikte ruim 6 procent van de jongeren uit een tweeoudergezin en van wie de ouders werkten niet over een startkwalificatie. Onder jongeren van wie beide ouders niet werkten was dat met bijna 16 procent beduidend meer.

3.3.1 Thuiswonende jongeren van 15 tot 27 jaar zonder startkwalificatie naar arbeidsparticipatie ouder(s)¹⁾, 2008/2010

¹⁾ Het aantal jongeren met een alleenstaande, niet werkende vader is te klein voor publicatie.

Van de jongeren waarvan een van beide ouders werkt en de ander niet is ruim 9 procent voortijdig van school gegaan. Dit aandeel is onder jongeren waarvan de moeder wel werkt en de vader niet, net iets groter dan onder jongeren waar dit andersom is, respectievelijk 10 en 9 procent. Deze eerste situatie is in Nederland overigens niet heel gebruikelijk; als een van de ouders aan het werk is dan gaat dat in negen van de tien situaties om de vader.

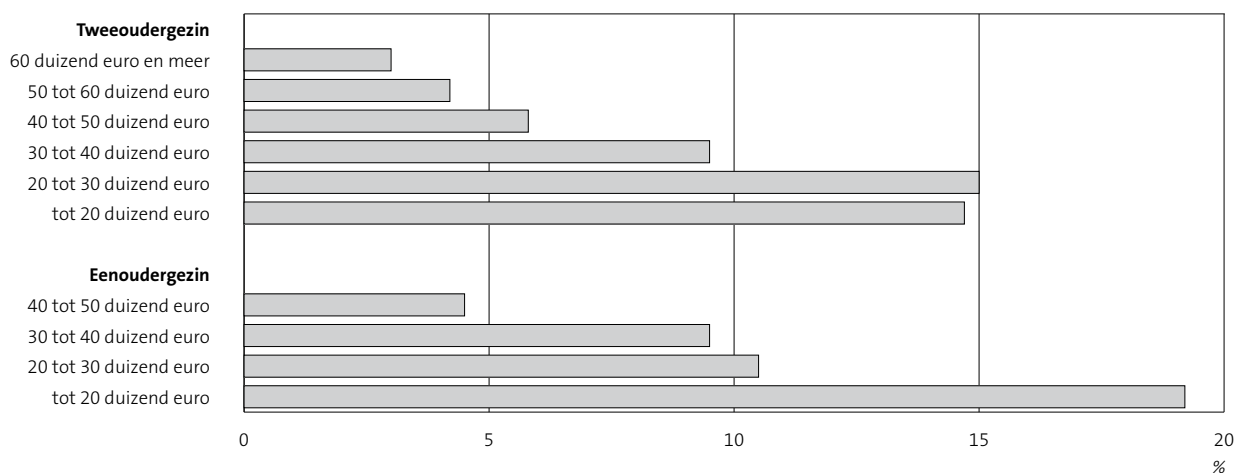
Ook is er onderscheid tussen werkende en niet-werkende alleenstaande ouders. Onder jongeren die wonen in een eenoudergezin en waarvan de moeder werkte was het aandeel voortijdig schoolverlaters 11 procent. Jongeren van wie de moeder niet werkte, hadden 16 procent kans om het onderwijs voortijdig te verlaten. Ook voor jongeren met een alleenstaande werkende vader was dit aandeel 16 procent. De groep jongeren met een alleenstaande niet-werkende vader is te klein om iets over te kunnen zeggen. Omdat arbeidsparticipatie niet op zichzelf staat maar samenhangt met onder andere het behaalde onderwijsniveau gaat paragraaf 4 hier verder op in.

3.4 Besteedbaar inkomen

Of jongeren voortijdig het onderwijs verlaten is eveneens te relateren aan het inkomen van de ouders. In dit artikel is gekozen voor het besteedbaar inkomen van de ouders en niet voor het besteedbaar inkomen van het gezin. Het eigen inkomen van thuiswonende kinderen telt dus niet mee. Dit eigen inkomen van de kinderen kan namelijk sterk verschillen en is afhankelijk van de leeftijd van het kind en het al dan niet een baan hebben. Omdat voor het inkomen nog geen 2010 cijfers beschikbaar zijn, gaan deze cijfers over de periode 2007/2009.

Hoe hoger het inkomen van de ouder(s) hoe minder jongeren voortijdig het onderwijs verlaten. Zo beschikte in 2007/2009 iets meer dan 3 procent van de jongeren van wie de ouders een besteedbaar inkomen hadden van 60 duizend euro of meer niet over een startkwalificatie. Onder jongeren van wie de ouders een inkomen hadden van nog geen 20 duizend euro was dat 15 procent. Dit patroon is zowel te zien onder jongeren die in een tweeoudergezin wonen als onder jongeren die bij één van beide ouders wonen. Het inkomen dat ouders te besteden hebben staat net als arbeidsparticipatie niet op zichzelf maar hangt samen met andere factoren zoals de samenstelling van het huishouden, het al dan niet hebben van een baan en het behaalde onderwijsniveau. De volgende paragraaf gaat daar dieper op in.

3.4.1 Thuiswonende schoolverlaters van 15 tot 27 jaar zonder startkwalificatie naar besteedbaar inkomen van de ouder(s)¹⁾, 2007/2009

¹⁾ De aantallen kinderen die wonen in een eenoudergezin waarvan het besteedbaar inkomen hoger is dan 50 duizend euro, zijn te klein op te presenteren.

4 Multivariate analyse van voortijdig schoolverlaten en kenmerken gezinssituatie

Zoals de voorgaande paragraaf aangaf, hangen de verschillende kenmerken van de gezinssituatie met elkaar samen. Zo is de hoogte van het besteedbaar inkomen van de ouders gerelateerd aan het al dan niet hebben van een baan, maar ook aan het behaalde onderwijsniveau. Om met de verschillende kenmerken rekening te kunnen houden zijn multivariate logistische regressie analyses uitgevoerd. Uit deze analyses blijkt dat als de kenmerken van de gezinssituatie gezamenlijk worden beschouwd, de relaties met voortijdig schoolverlaten zoals beschreven in paragraaf 3 grotendeels blijven bestaan voor jongeren die in tweeoudergezinnen wonen. Ook blijkt dat vooral het onderwijsniveau van de ouders een rol speelt bij het al dan niet behalen van een startkwalificatie. Daarnaast hebben jongeren minder kans het onderwijs te verlaten zonder startkwalificatie, naarmate zij een oudere moeder hebben. En tot slot hebben jongeren uit tweeoudergezinnen minder kans het onderwijs zonder startkwalificatie te verlaten als hun ouders, met name vaders, werken en een hoger inkomen hebben. Het verschil naar herkomst zoals uit de bivariate analyse naar voren kwam, lijkt echter samen te hangen met de andere kenmerken van de gezinssituatie. Als met deze kenmerken rekening wordt gehouden dan hebben jongeren met twee allochtone ouders namelijk minder kans om zonder startkwalificatie het onderwijs te verlaten dan jongeren met twee autochtone ouders ($\text{Exp}(B) = 0,57$). Dit sluit aan bij eerder onderzoek van Jol en Traag (2001) waaruit naar voren kwam dat niet-westers allochtone ouders er alerter op zijn dat hun kind goed presteert op school en dat hun kinderen zich ook meer bereid tonen om huiswerk te maken. Echter, deze gegevens zijn verkregen via interviews en sociaal wenselijke antwoorden zijn aldus niet uit te sluiten. De resultaten van de multivariate analyse voor jongeren uit tweeoudergezinnen staan weergegeven in Tabel B.1 in de bijlage. Ook voor jongeren die in een eenoudergezin wonen, geldt dat vooral het onderwijsniveau van de ouder samenhangt met het voortijdig verlaten van het onderwijs. De kans op voortijdig schoolverlaten is voor jongeren met een middelbaar of hoog opgeleide ouder kleiner dan voor jongeren met een laag opgeleide ouder. Verder zijn er verschillen tussen jongeren die bij hun moeder of vader wonen en naarmate het besteedbaar inkomen van de ouder hoger is. Ook de leeftijd van de ouder bij geboorte van het kind maakt verschil. Het verschil tussen een autochtone en allochtone ouder dat uit de bivariate analyse naar voren kwam voor jongeren uit een eenoudergezin, valt weg als rekening wordt gehouden met alle gezinskenmerken. Dat geldt ook voor het kenmerk of de ouder wel of niet werkt. Deze resultaten staan weergegeven in Tabel B.2 in de bijlage.

5 Conclusie

In dit artikel stond de relatie tussen de gezinssituatie en het onderwijssucces van thuiswonende jongeren centraal. Uit de analyses is gebleken dat het aandeel voortijdig schoolverlaters kleiner is onder jongeren uit tweeoudergezinnen dan onder jongeren uit eenoudergezinnen. Binnen deze laatste groep verlaten jongeren die bij hun vader wonen vaker het onderwijs zonder startkwalificatie dan jongeren die bij hun moeder wonen. Verder bleek dat vooral het onderwijsniveau van de ouders van belang is. Naarmate hun ouders hoger zijn opgeleid, is de kans kleiner dat jongeren het onderwijs zonder startkwalificatie verlaten. Ditzelfde geldt voor jongeren met autochtone ouders ten opzichte van jongeren met allochtone ouders. Wanneer echter rekening gehouden wordt met andere kenmerken van de gezinssituatie, blijken jongeren met twee allochtone ouders een kleinere kans te hebben om voortijdig van school te gaan dan jongeren met twee autochtone ouders. Voor jongeren met een alleenstaande ouder verdwijnt het effect van herkomst van de ouder. Dit betekent dat het verlaten van het onderwijs zonder startkwalificatie niet zozeer samenhangt met de herkomst van de ouder als wel met het vaak lagere onderwijsniveau, het niet hebben van een baan en een relatief laag besteedbaar inkomen.

Daarnaast maakt de leeftijd van de ouders verschil. Kinderen met oudere ouders hebben minder kans het onderwijs voortijdig te verlaten dan kinderen met jongere ouders. Verder komt voortijdig schoolverlaten minder vaak voor onder jongeren van wie de ouders werken of een hoger besteedbaar inkomen hebben.

Dit komt zowel uit de bivariate als uit de multivariate analyses naar voren. Echter, bij jongeren uit eenoudergezinnen verdwijnt het effect van de arbeidsmarktpositie van de ouder.

Overigens mag aan de gevonden relaties geen causaal verband worden toegeschreven. De gegevens in dit onderzoek hebben namelijk betrekking op de gezinssituatie op het moment van enquêteren. Gezinssituaties kunnen aan verandering onderhevig zijn. Zo kan de situatie op het moment van enquêteren veranderd zijn ten opzichte van het moment waarop een jongere het onderwijs verliet. Daarnaast geldt dat er nog meer kenmerken kunnen zijn die samenhangen met het verlaten van het onderwijs zonder een startkwalificatie. Dat is bijvoorbeeld af te lezen aan het sterk negatieve effect van het opgroeien met een alleenstaande vader.

Literatuur

Dronkers, J. en P.M. de Graaf (1995). Ouders en het onderwijs van hun kinderen. In: J. Dronkers & W.C. Ultee (red.). *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: Sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Assen: Van Gorcum.

Gaalen, R. van en L. Stoeldraijer (2012). Gezinssituatie, ouderlijke inkomsten en schoolniveau van 15-jarigen in Nederland (1999–2008). Nog te verschijnen in *Bevolkingstrends*.

Graaf, N.D. de en P.M. De Graaf (2003). Cultureel kapitaal en sociale reproductie. *Cultuur + Educatie*, (7): 72–95.

Jol, C. en T. Traag (2001). Niet-westerse allochtonen prestatiegericht? In: CBS, *Allochtonen in Nederland*, 37–42. Voorburg/Heerlen: CBS.

Kraaykamp, G., Tolsma, J. en M.H.J. Wolbers (2011). Onderwijsexpansie en opleidingsrichting: trends in de intergenerationale overdracht van onderwijsongelijkheid. In: J. Dronkers (red.). *Goede bedoelingen in het onderwijs: Kansen en missers*. (Boekaflevering Mens en Maatschappij).

Nicole Tieben, N. en M. Wolbers (2010). Success and failure in secondary education: socio-economic background

effects on secondary school outcome in the Netherlands, 1927–1998. *British Journal of Sociology of Education*, 31(3): 277–290.

Pijpers, F. (2010). Wat beïnvloedt het risico op voortijdig schoolverlaten? Een multivariate analyse. *Sociaaleconomische trends*, (4): 57–64.

Traag, T. en O. Marie (2011). De invloed van sociale binding met school op voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie. *Sociaaleconomische trends*, (2): 19–25.

Traag, T. en C. Siermann (2011). Zo vader zo zoon, zo moeder zo dochter? Een onderzoek naar de intergenerationale overdracht van onderwijsniveau en -richting. *Sociaaleconomische trends*, (2): 26–29.

Traag, T., J. Van der Valk, R. Van der Velden, R. De Vries en M. Wolbers (2004). Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. *Sociaaleconomische trends*, (3): 26–33.

Van Eijck, K. en G. Kraaykamp (2009). De intergenerationale reproductie van cultureel kapitaal in belichaamde, geïnstitutionaliseerde en geobjectiveerde vorm. *Mens & Maatschappij*, 84 (2): 177–206.

B.1 Logistische regressieanalyse van voortijdig schoolverlaten door jongeren uit tweeoudergezinnen, 2007/2009¹⁾

	Wald	Overschrijdingskans	Exp(B)
Herkomst ouders	56,39	0,00	
Beide ouders autochtoon (ref.)			1,00
Moeder autochtoon en vader allochtoon	3,19	0,07	1,19
Vader autochtoon en moeder allochtoon	0,82	0,37	1,09
Beide ouders allochtoon	48,30	0,00	0,57
Leeftijd moeder bij geboorte	161,61	0,00	0,94
Onderwijsniveau ouders	541,69	0,00	
Beide ouders laag (ref.)			1,00
Beide ouders middelbaar	280,50	0,00	0,30
Beide ouders hoog	226,72	0,00	0,12
Een ouder laag en ander middelbaar/hoger	152,56	0,00	0,50
Een ouder middelbaar en ander hoog	295,99	0,00	0,21
Arbeidsmarktpositie ouders	77,42	0,00	
Beide ouders werken (ref.)			1,00
Moeder werkt en vader werkt niet	36,46	0,00	1,79
Vader werkt en moeder werkt niet	3,75	0,05	1,11
Beide ouders werken niet	52,44	0,00	1,92
Besteedbaar inkomen vader en moeder²⁾	49,32	0,00	0,91
Constante	12,76	0,00	1,75
n (ongewogen)	28 140		
Nagelkerke pseudo R ₂	0,11		

¹⁾ Omdat voor het inkomen nog geen 2010 cijfers beschikbaar zijn, is de multivariate analyse uitgevoerd voor de periode 2007/2009.

²⁾ Inkomen per tienduizend euro.

B.2 Logistische regressieanalyse van voortijdig schoolverlaten door jongeren uit eenoudergezinnen, 2007/2009¹⁾

	Wald	Overschrijdingskans	Exp(B)
Geslacht ouder	57,76	0,00	
Moeder (ref.)			1,00
Vader	57,76	0,00	2,10
Herkomst ouder	1,20	0,27	
Autochtoon (ref.)			1,00
Allochtoon	1,20	0,27	0,91
Leeftijd ouder bij geboorte	33,32	0,00	0,96
Onderwijsniveau ouder	94,09	0,00	
Laag (ref.)			1,00
Middelbaar	47,70	0,00	0,55
Hoog	73,40	0,00	0,29
Arbeidsmarktpositie ouder	0,59	0,44	
Werkt (ref.)			1,00
Werkt niet	0,59	0,44	1,07
Besteedbaar inkomen ouder²⁾	33,74	0,00	0,74
Constante	1,25	0,26	1,32
n (ongewogen)	6 065		
Nagelkerke pseudo R ₂	0,09		

¹⁾ Omdat voor het inkomen nog geen 2010 cijfers beschikbaar zijn, is de multivariate analyse uitgevoerd voor de periode 2007/2009.

²⁾ Inkomen per tienduizend euro.